

*Олена Поліщук,
аспірантка III курсу факультету
соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВСТУПУ ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти в Україні є досить актуальною. Соціальна ситуація розвитку в старшому шкільному віці зумовлена особливостями «перебування старшокласника на шляху до самостійного життя, необхідністю особистісного і професійного самовизначення, вибору життєвого шляху. На цьому віковому етапі відбувається формування механізму цілетворення, основними проявами якого є наявність у людини певного задуму, плану життя, життєвої мети, проекту цілі, загального досвіду свого буття. Старшокласник оцінює своє навчання з огляду на його значущість для власного майбутнього, особливо для вибору професії» [1].

Програма формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти розроблена за результатами констатувального експерименту дисертаційного дослідження, діагностика професійних намірів старшокласників показала, що існує неузгодженість особистих професійних планів щодо вибору сфери діяльності та професії і потреби суспільства в кадрах певного професійно-кваліфікаційного рівня. Це зумовлює необхідність активізації профорієнтаційної роботи щодо інформування старшокласників про стан та перспективи розвитку ринку праці та ринку професій.

Центр психологічного діагностування та тренінгових технологій «ІНСАЙТ» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини функціонує для виконання науково-діагностичної, педагогічної, профорієнтаційної та просвітницької діяльності. Зокрема, для здобувачів вищої освіти є майданчиком для власних наукових здобутків. Здобувачі випускних курсів, аспіранти мають можливість вже зараз реалізовувати свій науково-практичний потенціал, працювати над формування особистісної та професійної компетентності усвідомлюючи соціальну значимість обраної професії.

Програма формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти спрямована на вирішення таких завдань:

- надати допомогу в формуванні знань про професії та можливості здобуття їх у ЗВО, професійно-технічних навчальних закладах, про ринок праці, про відповідність особистих якостей і здібностей обраній професії;
- навчити старшокласників використовувати наявні ресурси і інформацію для прогнозування професійного росту;
- поглибити знання старшокласників про світ професій;
- сприяти усвідомленню старшокласниками зв'язку вибору професії з їх індивідуально-типологічними і особистісними особливостями, з конкретними факторами психологічного і соціального розвитку;
- поглибити уявлення старшокласників про себе прийомом самопізнання, через виявлені особисті можливості, розуміння необхідності самовдосконалюватися;
- мотивувати старшокласників до особистого й професійного саморозвитку, оволодіння прийомом самомотивації до особистого росту.

Під час реалізації програми формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти важливу роль відіграє залучення всіх учасників освітнього процесу та зацікавлених сторін:

- учителів, учнів, студентів, батьків;
- громадського самоврядування закладу;
- Міністерства освіти і науки України, інших державних установ;
- закладів освіти різних рівнів;
- роботодавців та їх об'єднань;
- громадських організацій тощо [2].

Формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти можливе тоді, коли воно базуватиметься на інноваційності (відкритості до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі); формуватиме думку, що навчання це не лише 11 років у школі та 4–6 років у ЗВО, а навчання впродовж життя; коли старшокласники набувають громадянські та соціальні компетентності, які пов'язані з ідеями демократії, справедливості, прав людини, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співробітництво з іншими для досягнення спільної мети; стають активними в житті класу і школи, уміють діяти в конфліктних ситуаціях; мають сформовані компетенції підприємливості та фінансової грамотності, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, уміння організувати свою діяльність для досягнення цілей.

Усі названі структури повинні взаємодіяти на основі таких принципів: інтеграції профорієнтаційного впливу, оптимальності й ефективності, комплексності, зворотного зв'язку, об'єктивної самооцінки

особистості відповідно до вимог обраної професії, свідомості, свободи вибору професії з урахуванням вимог ринку праці та власних індивідуально-соціально-психологічних особливостей, а також стану здоров'я.

Запропонована авторська програма формування соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти побудована із таких складових:

- наявність цілісної програми професійної орієнтації;
- врахування потреб кожної дитини;
- наявність кваліфікованих профорієнтаційних радників та/або підготовлених учителів;
- контакт із роботодавцями та безпосередній досвід роботи;
- зв'язок із закладами освіти наступних рівнів освіти;
- підтримка та розуміння важливості професійної орієнтації керівництвом школи;
- доступ до інформації щодо розвитку кар'єри та світу професій.

Профорієнтаційна робота в рамках чинної системи профорієнтації повинна включати інформаційно-довідкові методи, діагностичні методи, методи морально-емоційної підтримки, методи прийняття рішення і побудови перспектив професійного розвитку. У нашому дослідженні це: анкетування; тестування; емоційно-мотиваційний вплив; інформаційний вплив; бесіди-консультації зі стимулювальним ефектом; ігрові методи; групові заняття з елементами тренінгу для старшокласників; довідково-інформаційні, психологічні консультації; методичні консультації для педагогів; індивідуальні інформаційні й психологічні консультації для батьків; профдіагностика.

Аспекти системи профорієнтації: соціальний, економічний, психолого-педагогічний, медико-фізіологічний [3].

Ураховуючи психологічні та вікові особливості старшокласників, профорієнтаційна робота в школі для учнів 10–11 класів має на меті: «навчання дій із самопідготовки та саморозвитку; формування професійних якостей в обраному виді праці; корекція професійних планів, оцінювання готовності до обраної діяльності» [4].

Завдання профорієнтації вирішують у «різних видах діяльності учнів (пізнавальній, суспільно корисній, комунікативній, ігровій, продуктивній праці)» [4].

Однією зі складових системи профорієнтації є діагностика професійної спрямованості, яку проводять психологи, а за їх відсутності класні керівники.

На підставі цих відомостей подальшу роботу з батьками й учнями проводить класний керівник [4]:

- «складає для конкретного класу (групи) план педагогічної

- підтримки самовизначення учнів, який містить різноманітні форми, методи; засоби, що активізують пізнавальну, творчу активність школярів;
- організовує індивідуальні й групові профорієнтаційні бесіди, диспути, конференції;
 - здійснює психолого-педагогічні спостереження за схильностями учнів (дані спостережень, анкет, тестів фіксує в індивідуальній картці учня);
 - допомагає школярам проєктувати індивідуальну освітню траєкторію, моделювати варіанти профільного навчання та професійного становлення, аналізувати власні досягнення, скласти власне портфоліо;
 - організовує тематичні й комплексні екскурсії учнів на підприємства;
 - надає допомогу шкільному психологу в анкетуванні учнів та їхніх батьків з проблеми самовизначення;
 - проводить батьківські збори з проблем формування готовності учнів до профільного й професійного самовизначення;
 - організовує зустрічі учнів з випускниками школи, які навчаються у закладах вищої освіти та закладах професійно-технічної освіти» [4].

Практичний психолог:

- вивчає професійні інтереси та схильності учнів;
- здійснює моніторинг готовності школярів до профільного й професійного самовизначення шляхом анкетування учнів та їхніх батьків;
- проводить тренінгові заняття із профорієнтації учнів;
- проводить бесіди, здійснює психологічну освіту батьків і педагогів;
- здійснює психологічні консультації з урахуванням вікових особливостей учнів;
- сприяє формуванню в школярів адекватної самооцінки;
- залучає батьків учнів до виступів перед учнями про професію, до керівництва гуртками;
- надає допомогу класному керівнику в аналізі й оцінці інтересів і схильностей учнів;
- створює базу даних із профдіагностики [4].

Соціальний педагог:

- «сприяє формуванню в школярів «групи ризику» адекватної самооцінки, оскільки, як правило, у таких дітей вона є заниженою;

- надає педагогічну підтримку дітям групи ризику під час їхнього професійного й життєвого самовизначення;
- консультує учнів із соціальних питань;
- надає допомогу класному керівнику в аналізі й оцінці соціальних факторів, що ускладнюють процес самовизначення школяра» [4].

Найбільш важливою, на наш погляд, рекомендацією є організація рефлексії після кожного заходу. Рефлексія являє собою інтегральний психічний процес, який проявляється в здатності міркувати як над змістом свідомості іншої людини, так і над змістом власної свідомості, ходом і результатом власної діяльності.

Вона дозволяє зрозуміти, наскільки старшокласник усвідомлює сутність тієї чи тієї професії, чи бачить він себе в тій чи тій діяльності. Отже, рефлексивна діяльність є необхідним елементом соціально-психологічного супроводу, під час якого старшокласники конкретизують отримані відомості про світ професій, формують систему цінностей.

Список використаних джерел

1. Поняття дитинство в психологічній літературі. URL: <https://skaz.com.ua/geograf/15895/index.html?page=13> (дата звернення: 31.10.2021).
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
3. Професійна орієнтація у новій українській школі. 2020. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#inbox/FMfcgzGkbDXBDQWDNHZbCCIVjDqljCxD?projector=1&messagePartId=0.1>
4. Профорієнтаційна робота. Цілі, завдання, склад і основні форми профорієнтаційної роботи. URL: http://brovary-school9.edukit.kiev.ua/vihovna_robota/proforiyentacijna_robota (дата звернення: 31.10.2021).
5. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И., Шиянов Е. Н. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений. М.: Школа-Пресс, 1997. 512 с.